

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Psychoanalyse tussen twijfel en zekerheid

Bespreking van

Michael Feldman (2009). *Doubt, conviction and the analytic process — Selected papers of Michael Feldman* (redactie: B. Joseph). The New Library of Psychoanalysis, 38. Hove: Routledge.

ISBN 978 0 415 47935 6, 268 pp., £22,99

MARC HEBBRECHT

Michael Feldman is een kleiniaan die geïnspireerd wordt door het werk van Segal, Rosenfeld en Joseph. Hij schrijft vanuit de ambulante psychoanalytische praktijk maar kan wel meespreken over ernstige persoonlijkheidspathologie. Hij was gedurende jaren verbonden aan de psychotherapieafdeling van het Maudsley Hospital te Londen.

Doubt, conviction and the analytic process behandelt thema's uit de kleiniaanse meta-psychologie en het belang hiervan voor het psychoanalytische werk: het vroege oedipus-complex, het belang van splitsing en projectieve identificatie, de integratie van delen van het zelf in de loop van de psychische ontwikkeling en gedurende een psychoanalyse, de doodsdrijf en de dynamiek rond afgunst met onder andere negatieve therapeutische reacties als gevolg, de externalisatie van interne objectrelaties leidend tot *enactments* in de therapie, het onderscheid tussen evacuatie en psychische transformatie, het belang van het vermogen van de analyticus te kunnen wachten in een toestand van twijfel en onzekerheid tot er een innerlijke overtuiging groeit.

In het hoofdstuk over het oedipuscomplex noemt Feldman twee probleemsituaties. Ofwel het kind wordt geconfronteerd met een ouderlijk koppel dat wel zijn plicht vervult maar zich tegelijk onbereikbaar en ondoordringbaar opstelt voor de projecties

van het kind. Daardoor zal het kind steeds heftiger pogingen ondernemen om zich alsnog een plaats te verwerven in de binnenwereld van de ouders. Maar dit blijft zonder resultaat, wat dan oorzaak van gedragsproblemen en paranoïde angsten wordt. Ofwel het kind kan niet verdragen dat de ouders met elkaar iets bijzonders delen, gezamenlijk plezier beleven en hierbij iets creatiefs tot stand brengen. Niet verdragen afgunst wordt dan geprojecteerd op het ouderlijk koppel; in de fantasie wordt hun intieme band vervormd en bedorven. De creatieve link tussen de ouders wordt zo getransformeerd in een vijandige en destructieve seksualiteit die het koppel steriel maakt.

Deze dynamiek herhaalt zich in de overdracht. Interessant is zijn onderscheid tussen 'denken' als een agglomeratie van ideeën zonder betekenisvolle link en 'creatief denken', waarin het paren van ideeën leidt tot nieuwe ideeën. Denken stelt grenzen aan de almacht van fantasie en wordt vaak om die reden gehaat en aangevallen.

Feldman benadrukt dat er bij projectieve identificatie altijd sprake is van een onbewuste almachtsfantasie. Projectieve identificatie omvat vele aspecten: [1] evacuatie, [2] communicatie, [3] defensie, [4] gedragsbeïnvloeding. Bij projectieve identificatie speelt de analyticus een actieve rol, want dit afweermechanisme haakt bij voorkeur aan bij die aspecten van de innerlijke wereld van de analyticus die hij zelf niet goed begrijpt. Er is zo een risico dat het concept 'projectieve identificatie' misbruikt wordt door de analyticus, en de patiënt de schuld krijgt en verantwoordelijk gesteld wordt voor de blinde vlekken, het beperkte begrip en de fouten van de analyticus.

Feldman beschouwt geruststelling als een *enactment* waarbij storende elementen uit een configuratie worden afgesplitst. De negatieve elementen worden vervolgens op een object in de externe omgeving geprojecteerd. Geruststelling is schadelijk omdat aspecten van de realiteit geloofwaardig worden. Volgens hem komt psychische verandering niet tot stand door reconstructie of het leg-

gen van verbanden tussen heden en verleden, wel door het bewerken van weerstanden en het leveren van een strijd binnen het overdracht-tegenoverdrachtveld. Soms verdedigt de analyticus zich tegen angsten die worden opgeroepen in dit veld door een mythe over de geschiedenis van de patiënt te construeren.

Het hoofdstuk over de klinische manifestaties van de doodsdrijf is interessant. Na een overzicht van de literatuur illustreert hij met klinisch materiaal de dynamiek van afgunst: het bederven en devalueren van het object; het uitvegen van verschillen, het onbruikbaar maken, kwellen en tot wanhoop drijven van het object. Door projectie van afgunst wordt het object in een halflevende toestand gehouden: niet echt levend en nog niet dood, verlamd en beheerst, terwijl het subject triomfeert. De tirannieke controle van het object komt in negatieve therapeutische reacties duidelijk tot uiting.

Wanneer de analyticus duidingen formuleert in termen van relaties tussen delen van het zelf, wijst dit op een verdediging vanwege de analyticus, die in zijn interpretaties de bedreigende fantasieën in de overdracht niet scherp genoeg duidt. Feldman staat ook stil bij de triviale uitspraak waarmee patiënten hun sessie beginnen: 'I was thinking...'. Hij moet denken aan het begin van een sprookje ('Er was eens...'). Deze beginzin wijst op een verdediging tegen angsten over de ontmoeting met de analyticus die als een bedreigende primitieve figuur uit de vroegste kinderjaren wordt beleefd (zoals claustrofobe angsten: de analyticus die opsluit en vasthoudt). Een apart hoofdstuk is gewijd aan meegaandheid ('compliance') wat volgens Feldman een hardnekkige narcistische weerstand is.

De twee laatste hoofdstukken doen recht aan de titel van het boek. Bion benadrukte al het verdragen van onzekerheid in de analytische situatie. Echter sommige patiënten creëren twijfel door via projectieve identificatie hun eigen onzekerheid in de analyticus te deponeren en zodoende te verhinderen dat de analyticus helder nadenkt. Vanuit

hevighe afgunst vallen ze het denken van de analyticus aan. Soms wordt de patiënt beheerst door interne objecten die voortdurend twijfel zaaien. De analyticus moet over voldoende zelfvertrouwen beschikken om deze in hem geprojecteerde onzekerheid te kunnen verdragen voor de uitoefening van het analytische werk. Het kan hierbij een hulp zijn voor de analyticus zich niet vast te klampen aan één overtuiging maar vooral vloeïendheid, beweging en flexibiliteit toe te laten. De analyticus dient onderscheid te kunnen maken tussen een geselecteerd feit en een overwaardig denkbeeld. Na een duiding moet hij nagaan wat de patiënt ermee doet, hoe hij of zij erop reageert, of er al dan niet psychische beweging ontstaat. De gevalsbeschrijvingen zijn grondig uitgewerkt maar soms langdradig en complex. Enige vertrouwdheid met het kleiniaanse denken is nodig om de analytische situatie en de interventies te begrijpen. We zien vooral een verfijnde analyticus aan het werk die diep nadenkt over de techniek van de interpretatie.

Psychopathologie van de misdaad

Bespreking van

Frédéric Declercq (red.) (2008). *Seksuele, geweld- en levensdelicten — Psychopathologie van daders*. Leuven/Voorburg: Acco. ISBN 978 90 334 6859 9, 320 pp., €32,-

MARK KINET

Zoals bekend speelt trauma in de psychopathologie van veel psychiatrische patiënten een belangrijke rol (vgl. Thys & Vermote 1995). Met de dader(s) komen psychoanalytici en andere hulpverleners echter niet vaak in aanraking. De publicatie van *Seksuele, geweld- en levensdelicten — Psychopathologie van daders*, onder redactie van Frédéric